

z různých pozic. V hudebních událostech se vždy promítá záměr, potřeba nebo zájem distancovat se od doby před rokem 1989, který je současně spjat se snahou formulovat a ukotvit nový a oficiální narativ současnosti.

Podobně jako v prvním dílu, i nyní se – s ohledem na povahu materiálu – v textu v nestejném poměru střídají zhuštěné etnografické popisy, rozhovory s partnery výzkumu (autorka se tímto hlásí k *knowledge production* prostřednictvím dialogů), interpretativní pasáže, exkurzy do teoretického uvažování a poukazování na další zkoumání a relevantní koncepty. Jurková tak odkazuje na nedávno česky vydanou Levitinovu knihu *Možek a hudba*, často citovanou studii Ruskina a Rice věnovanou úlohám jedince v hudební kultuře, *schizophonic mimesis* Stevena Felda a další autory. Cennou a zajímavou součástí textu jsou úryvky z rozhovorů s autory hudby (skladatelé Aleš Březina a Miloš Orson Štědroň), interprety (Murry Sidlin, Irena Troupová) i dalšími osobnostmi – důležitými aktéry a aktérkami jednotlivých hudebních světů, zejm. iniciátory aktivit a zakladateli institucí nebo jiných subjektů (Vladimír „Lábus“ Drápal, David Tišer, Jiří Polák, Michaela Vidláková).

I tentokrát v Pražských hudebních světech Zuzana Jurková oslovuje nejen hudební vědce různých specializací, ale i mnohé další badatele, studenty a jiné zájemce o oblast *memory studies* v rámci sociokulturní antropologie, urbánních studií a dalších společenskovědních a humanitních disciplín. To se odráží v odkazování na mnohé dnes již proslulé teoretické koncepty předních badatelů – historiků, sociologů, psychologů a dalších – jako

jsou Aleida a Jan Assmannovi, Astrid Erll, Maurice Halbwachs nebo Paul Ricoeur. Z etnomuzikologů byli Jurkové oporou (nejen) Kay Kaufman Shelemayová, Thomas Turino, Adelaida Reyesová, Philip Bohlman nebo Adriana Helbigová.

Zita Skořepová

skořepova@eu.cas.cz

<https://doi.org/10.14712/12128112.5264>
CC BY 4.0

Jan Pezda: *Slunce, voda, vzduch. Zrod moderního turismu.*

Paseka, Praha 2025, 399 s.

Publikace, v níž se Jan Pezda snaží ilustrovat vznik „turisty“ v moderním slova smyslu, je jeho zatím nejrozsáhlejším dílem. Již v úvodu autor zdůrazňuje, že se v knize nechce primárně zabývat rozvojem dopravy, turistických klubů, hoteliérství a podobně, nýbrž jde mu hlavně o postavu turisty a jeho vnitřního světa. Okolnosti přerodu původních „cestovatelů“ v dnešní „turisty“ datuje přibližně k roku 1800, kdy průmyslová revoluce přinesla zásadní společenské změny a spolu s nimi i pojem volného času. V rámci časového ukotvení se tedy kniha zabývá především obdobím „dlouhého“ 19. století, s občasnými odbočkami do dob dřívějších nebo do století dvacátého. Prostorově už je zařazení knihy těžší. Souhrnně se dá říci, že se věnuje nejen turistům pocházejícím ze zemí, kde v dané době vládli rakuští Habsburkové, ale celkově turistům ze středoevropského prostoru.

Pezda nejprve krátce shrnuje historii a vývoj cestování od cestovatelsky odvážného starověku přes tmavý a ustrašený středověk až po novověk plný vzmáhajících se kavalírských cest, poutí romantických dobrodruhů a výprav spojených s osvicenskými idejemi a snahou po vědění. To se snaží ukázat na postoji lidí dané doby ke třem základním přírodním oblastem – lesům, horám a mořím – a na proměnách jejich vnímání.

Hlavní část knihy je věnována novodobému turismu a jeho zčasování. K tomu podle autora došlo v souvislosti s vývojem vnímání času kolem roku 1800. Z cestování se tak stal přesun nejen v rámci prostoru, ale i času. Autor rozlišuje dva chrotonoty cestování: turisté podle něj vyrážejí na cesty do minulosti, nebo do budoucnosti. Cesty do minulosti Pezda spojuje s vysokými a nehostinnými horami, romantickými, ale i děsivými zříceninami hradů či turisticky atraktivními lázněmi. Právě lázním je věnována nejdelší kapitola v části knihy pojednávající o cestách do minulosti. Autor hovoří nejen o lázních termálních a mořských, ale také o lázních „světlovzdušných“. Cesty do minulosti spojuje motiv určitého „vznešena“, tedy toho, čeho se lidé bojí, ale zároveň k tomu obdivně vzhlížejí. Protikladem k cestám do minulosti jsou cesty do budoucnosti. Ty jsou v knize zastoupeny kapitolami o novinkách v oblasti techniky, konkrétně dopravy (železnice, ale také podzemní dráhy, letectví a lodní doprava), a na téma rozvinutých evropských metropolí, mezi něž jsou v době 19. století řazena města Londýn, Paříž a Amsterdam. Za spojující prvek pak autor považuje „pokrok“.

Svůj výklad o jednotlivých cestovatelských tendencích a kategoriích autor

doplňuje reflexemi a deníkovými zápisky dobových turistů. Od populárních osobností (například politik Edmund Břetislav Kaizl, spisovatelé Max Brod a Franz Kafka nebo Božena Němcová), jejich příbuzných (mimo jiné manželka Františka Palackého Terezie Palacká nebo žena Gustava Frištenského Miroslava Frištenská) až k dnes již pozapomenutým postavám (kupříkladu úředník Karel Vladislav Zap nebo řemeslník Alois Beer). Rozmanitost v povolání, společenském postavení a finanční situaci těchto postav tak přináší na celou problematiku širší pohled. Jejich deníky pak zajímavým způsobem ilustrují ducha doby a vnímání samotného cestování, popisují poznávané krajiny nebo místa, tamní obyvatelstvo, dopravní prostředky a tak dále. Prostým faktům tak zápisky dodávají mnohem více autenticity.

Kromě cestovatelských reflexí je velkou přidanou hodnotou celé publikace i obsáhlá obrazová příloha, doplněná o dlouhé a velmi zajímavé komentáře. V rámci obrazové dokumentace nejde jen o fotografie nebo obrazy z cest, ale také o (nejen) satirické ilustrace z dobového tisku, pohlednice, reklamní prospekty a podobně.

Na druhou stranu, některá témata v publikaci se zdají být poměrně zjednodušená. Celá část o cestách do budoucnosti je podstatně kratší než část o cestách do minulosti. Konkrétně kapitola o dopravě by si zasloužila rozšíření informací například o lodní dopravě, která je zde upozaděna, a kapitola věnovaná velkoměstům by mohla být doplněna o podrobnější popis infrastruktury jednotlivých měst. Naopak kapitola o lázeňství se v porovnání s ostatními jeví až příliš obsáhlá, což může odsouvat jiné, kratší kapitoly do pozadí.

I přes určité výhrady však lze konstatovat, že kniha *Slunce, voda, vzduch* je informačně přínosná, čtivá a přináší čtenáři ucelenější pohled na způsob myšlení stře-doevropských cestovatelů 19. století.

Eliška Jehličková
88201635@cuni.cz

<https://doi.org/10.14712/12128112.5265>
CC BY 4.0

Jan Keller: *Služby a služebníci. Pohled kulturně-historický.*

Karolinum, Praha 2025, 218 s.

Recenzovaná publikace představuje rozsáhle koncipovanou analýzu fenoménu služeb a služebnictva v evropských dějinách i v současnosti. Autor se zde navrácí k tematickým okruhům, které dlouhodobě tvoří osu jeho odborného zájmu: sociální struktura, formy nerovnosti a proměny moderních společností.

Kniha není založena na konkrétním empirickém materiálu, ale spíše na teoretických debatách a přístupech a nabízí zajímavou syntézu, která otevírá prostor pro interdisciplinární dialog mezi historickou sociologií, dějinami práce a sociologií nerovnosti. Keller v tom navazuje na své předchozí práce, které podobně syntetickým způsobem již od devadesátých let zpracovávaly (a přinášely) celou řadu témat. Ať už to byla *Nedomyšlená společnost* z roku 1992, kde Keller kriticky rozebíral moderní společnost, která se navzdory svému sebevědomému proklamování rozumnosti chová v mnoha ohledech

neracionálně, rozporně a sebedestruktivně. Nebo kniha *Až na dno blahobytu* z roku 1993, čtivá a srozumitelná kritika moderní konzumní společnosti, založená na ekonomickém růstu, která vytváří ekologickou krizi a zároveň sama brání jejímu řešení. V této na svou dobu radikální a průkopnické knize Keller ukazuje, jak ekonomické a politické struktury blokuji udržitelnost, a zdůrazňuje nutnost decentralizace a proměny hodnot. Podobně v knize *Naše cesta do prvohor* přinesl kritickou sociologickou diagnózu masového automobilismu a argumentoval, že automobilová kultura není cestou kupředu, ale vede k environmentálním i společenským krizím, ničí veřejný prostor a mění společnost způsobem, který je dlouhodobě neudržitelný.

Všechny tyto Kellerovy práce byly postaveny na syntéze dobové zahraničí literatury a do českého prostředí přinášely nová témata, perspektivy a argumenty, často z oblasti sociologie životního prostředí, jež navzdory své aktuálnosti i dnes stále stojí na okraji odborného zájmu. V tom spočívala Kellerova síla, doplněná navíc o schopnost podat tato témata čtivou formou. V nulých letech se jeho pozornost přesunula od environmentálních témat k sociálnímu státu, modernitě a nerovnostem. Vydal knihy jako *Soumrak sociálního státu* (2006), kde ukazuje, jak globalizace, demografické změny a flexibilizace práce oslabují tradiční pilíře sociálního státu a vedou ke krizi solidarity i jeho dlouhodobě udržitelnosti. *Tři sociální světy: sociální struktura postindustriální společnosti* (2010) pak popisují proměnu sociální struktury postindustriální společnosti, která se podle Kellera posouvá od „nerovnosti“ k „nesouměřitelnosti“, tedy k hlubokému oddělení elit, středních vrstev